

КА РЕАФИРМАЦИЈИ НАУЧНИХ МЕТОДА
/Милосав Милосављевић, Социјална истраживања,
„Службени гласник“, Београд, 2013./

Понесена (случајном) асоцијацијом, започећу приказ ове књиге „издалека“. Подсјетићу да је, данас општепознат, Архимедов закон чекао да буде обзнањен од постанка људског рода до појаве свога творца у III вијеку п.н.е. На законе класичне механике чекало се до 1687. године, када их је Њутнова научна инвенција извела на свјетло дана. Рекло би се да је принцип „чекања“ карактеристичан за открића у природним наукама, гдје мање-више константне природне појаве, изложене љубопитљивом људском промишљању, чекају на откривање правилности и законитости. Истине ради, овакво размишљање је у складу са механицистичком парадигмом. У основи механицистичког поимања стварности управо стоје принципи физике који говоре о извјесности догађања, детерминистичком пулсирању свијета, објективности и предвидљивости појава, сходно узрочно-последичном слиједу. Све док је тако, могло би се рећи да истраживачи природних појава и процеса имају лакши задатак у односу на истраживаче друштвених појава и процеса, у којима је главни актер сам човјек.

Следствено томе, друштвене науке суочавају се и са проблемом научних метода, чија примјена омогућава утврђивање *провјерених* и *поузданих* научних сазнања из којих проистичу правилности и законитости друштвених појава и кретања, као и ваљане теорије. Методе, као средство за утврђивање научних истина и иманентни дио цјелокупног истраживачког процеса, пресудне су за развој појединих наука. Зато развијеност посебних научних метода у оквиру појединих наука свједочи о развоју саме науке.

Код младих друштвених наука овај методолошко-сазнајни проблем је изражен и често се испољава кроз преузимање метода сродних наука. Ово „поосуђивање“ може се окарактеристати као доказ неразвијености саме науке и као повод за оспоравање „научности“ науке. Од таквих оспоравања није имун ни социјални рад, па ни социјална политика. Имајући то у виду, од изузетног је значаја сваки научни напор који води ка дубљем разумијевању методологије социјалне политике и социјалног рада. У такве спада књига проф. др Милосава Милосављевића, објављена средином ове године у издању Службеног гласника из Београда под насловом „Социјална истраживања“.

Иако аутор у уводу истиче да је књига „настала из потребе да се студентима социјалног рада и социјалне политике, као и студентима сродних усмерања, приближе савремена схватања и искуства методологије истраживања примерена овим областима науке и праксе“, добро ће доћи и свима онима који се баве друштвеним и социјалним истраживањима.

У првом дијелу књиге, „Дефинисање основних појмова и категорија“, аутор појашњава појмове социјалне политике и социјалног рада, да би у наставку текста приказао истраживачке методе које су се показале успјешним и ефикасним у истраживањима ових наука. Ради се о свим релевантним методама које су се развијале у социологији, социјалној антропологији и политикологији, али примарно оним које су најпримјереније пољу истраживања у социјалној политици и социјалном раду.

У сажетој историји истраживања у социјалном раду аутор полази од непоречивог утицаја друштвених истраживања, почев од парцијалних социјалних студија до социолошких и социо-еколошких истраживања у другој половини XIX вијека, истиче улогу Мери Ричмонд (Mary Richmond) и Џејн Адамс (Jane Addams) као пионира истраживања у социјалном раду, указује на противријечности и дихотомије у периоду борбе за професионално и научно утемељење социјалног рада у првим деценијама XX вијека, те приказује новије истраживачке тенденције у социјалном раду. Оне започињу двадесетих година прошлог вијека, када се у анализама и истраживањима у социјалном раду све више користе подаци и статистике различитих социјалних и других служби. Увођењем докторских студија у социјалном раду, после 1950-тих година, снажно је подстакнут развој социјалних истраживања, који се наставља бујањем критичких приступа социјалној политици и социјалном раду седамдесетих година XX вијека, да би се почетком XXI вијека пошло ка ширењу предмета истраживања у социјалном раду, специјализацијама и повезивању са истраживањима у сродним областима. Посебно мјесто, у поглављу II.5, даје се социјалном раду у заједници, који је као нови теоријско-методски комплекс подстакао многе идеје и истраживања о социјалном раду у локалној заједници, а тиме и социјалном раду уопште.

Бавећи се (глава III) општим одређењима појмова науке, теорије и методологије, аутор уједно позиционира социјални рад и социјалну политику. Као посебне науке обје су стасавале у окриљу општих друштвених наука, наслањајући се на теоријска и практична знања социологије, али и економије, политикологије, психологије медицине и других сродних наука. Ове науке, а посебно социологија, су утицале на теоријско и методолошко конституисање социјалног рада и социјалне политике. Пејнова схема утицаја теорија о друштву на социјални рад и став Д. Хова о улози теорија у социјалном раду допуњени су таксономијом теорија, од којих је једна од прихваћенијих она по којој се разликују теорије за социјални рад и теорије о социјалном раду. Док су теорије о социјалном раду посвећене природи, намјени и карактеру социјалног рада и дефинисању сврхе и претпоставки његовог остваривања у пракси, теорије за социјални рад омогућавају да социјални рад боље разумије предмет свог дјеловања (људе, њихово природно и друштвено окружење) и најчешће настају у другим научним дисциплинама.

Посебно корисним се чини појашњење односа између метода дјелатности и науке социјалног рада. Њиме се могу одагнати недоумице и неразумије-

вања у вези са методама професије социјалног рада, чија је крајња сврха задовољавање неких потреба или превазилажење животних тешкоћа клијената, наспрам метода науке социјалног рада као средства за откривање и утврђивање научних истина. Промишљање о методологији и методологијама, аутор заокружује сљедећим: „Методологије социјалног рада и социјалне политике нису још увек толико развијене да се могу сматрати конституисаним у форми научних дисциплина... Захваљујући томе истраживања у овој области су упућена на креативну, иновативну и критичку употребу општих метода научних, посебно социолошких, политиколошких, антрополошких и сличних истраживања, примерено предмету и циљевима истраживања“ (Милосављевић, 2013:80).

Водећи се мишљу да младе науке не треба да посежу за ореолом самосвојности тек сујете ради, аутор заговара флексибилност и методолошки плурализам у избору и коришћењу метода истраживања у социјалној политици и социјалном раду, из методолошких, теоријских и практичних разлога које елаборира у књизи.

Оваквим ставом читаоце уводи у сљедеће поглавље (Глава IV), у коме освјетљава појам и врсте научних истраживања, указујући да у друштвеним наукама постоје различите дефиниције, типологије и врсте истраживања. Приказ најопштијих подјела истраживања, попут подјеле на теоријска и емпиријска, стваралачка и верификациона, дескриптивна и експлоративна итд, садржи и занимљив осврт на тзв. *осјетљива истраживања* (Давидсон, 2006.). Ова истраживања су усмјерена ка деликатним проблемима (сексуалне девијације, зависност од дрога, насиље над дјецом и женама, малолетничко преступништво, HIV, душевне болести и сл.) или осетљивим друштвеним групама (дјеца, жртве трговине људима, маргинализоване друштвене групе и сл.). Будући да се социјални рад и социјална политика баве овим друштвеним скупинама и групама у научном и практичном смислу, аутор сматра да треба дубље размотрити специфичност ових истраживања, не само са становишта предмета, него и са етичко-методолошког становишта.

Кроз приказ квантитативних и квалитативних социјалних истраживања сучељена су ортодоксна позитивистичка становишта о јединственој епистемолошкој и методолошкој основи свих наука са новом парадигмом у истраживању друштвених појава. Полазна идеја о различитости друштвене и природне стварности изискује потребу да друштвена истраживања посегну за другачијим приступима и методама. У том смислу, аутор указује на богату традицију квалитативних истраживања у етнографији, етнологији и антропологији и на развој квалитативне парадигме од шездесетих година XX вијека под утицајем феноменологије, егзистенцијализма, симболичког интеракционизма, конструктивизма и радикалне социологије. Ипак, прибјегава принципу комплементарности, који подразумева кориштење оба истраживачка приступа и метода, у зависности од циљева и предмета истраживања. Стога ће у књизи приказати оне приступе, поступке и методе социјалних истраживања који одговарају

природи, циљевима и принципима социјалног рада и социјалне политике, без обзира на то да ли су примарно квантитативни или квалитативни.

У том смислу, по мишљењу аутора, акциона истраживања одговарају духу модерног хуманистичког социјалног рада. У књизи су претходно приказана упоредна истраживања, која у друштвеним наукама немају дугу традицију. Ова истраживања, као својеврстан пандан експерименту у социјалним наукама, откривају како различите друштвене прилике утичу на одређене појаве, те су њихови резултати погодни за осмишљавање социјалних промјена и реформи. Значај акционих истраживања аутор апострофира користећи се Халмијевом синтагмом „коперникански обрат“ у методологији социјалних истраживања. У самој књизи на двадесетак страна у поглављу IV.5. елаборира основне циљеве, идеје, карактер, принципе, вриједносне основе и фазе акционих истраживања. Пажљивим ишчитавањем ових страница заинтересовани читалац ће разумјети смисао овог типа истраживања и његове тијесне везе са социјалним радом у заједници. Томе ће допринијети и два конкретна примјера.

У осврту на историјат акционих истраживања Курт Левин (Kurt Lewin) се помиње као утемељивач, будући да је први употребио појам „акциона истраживања“ и дао основне поставке. Нека аутору овог текста буде допуштено да укаже на чланак¹ посвећен акционим истраживањима у педагогији, а у коме се као суутемељивач акционих истраживања помиње Џон Колиер (John Collier). Његов захтјев да се у истраживањима тежи промјени ситуације у партнерској релацији свих учесника и данас је један од основних постулата акционих истраживања. Премда су Левин и Колиер истовремено дошли до идеје о акционим истраживањима, „заслуга за утемељење акционих истраживања приписана је Левину, зато што је Колиерова улога дуго времена била занемарена“ (Банђур и Максимовић, 2011:583). Посебан повод за ову опаску је чињеница да је Колиер био, не само антрополог, него и *социјални радник*, који је од 1933. до 1945. године радио као повјереник за индијанске послове у администрацији Ф. Рузвелта (F. Roosevelt). Није ово једини примјер занемаривања доприноса социјалних радника научном фонду социјалног рада.

Поред општих принципа социјалних истраживања, приказаних у глави В, у наредној се више пажње посвећује етичким принципима. Етички аспекти социјалних истраживања разматрају се кроз двије врсте односа: истраживач-испитаник и истраживач-наручилац истраживања. Однос између истраживача и наручилаца, финансијера или спонзора истраживања, отвара деликатна питања (зло)употребе научних резултата, политизације, идеологизације, моћи, вриједносне неутралности итд.

¹ У прегледном научном раду, који је под називом „Настанак и историјски развој акционих истраживања“ објављен су у часопису Педагогија LXVI, 4, 2011, аутори др Вељко Банђур и др Јелена Максимовић, између осталог, истичу да се идеје акци-оног истраживања могу наћи у радовима многих педагошких класика, али да су ко-ријени ове врсте истраживања у радовима Џона Дјуија и Курта Левина, при чему ск-рећу пажњу и на Колиеров допринос.

Овим поглављем завршава први, наобимнији дио књиге, из чега се препознаје настојање за ваљаним појмовно-категоријалним утемељењем социјалних истраживања. Такође, треба нагласити повезивање, гносеолошких, епистемолошких, теоријских, етичких и методолошких основа социјалног рада, као темељ за каснија разматрања. Одатле ће читалац са већом лакоћом пратити остале дијелове књиге, који су изложени сљедећим редослиједом: процеси, сегменти и процедуре социјалних истраживања; методе, вјештине и технике социјалних истраживања; научне анализе и студије,

Процеси, сегменти и процедуре социјалних истраживања детаљно су разрађени кроз сљедеће дијелове: припрема истраживања, планирање и израда пројекта, остваривање истраживања, те саопштавање и коришћење резултата истраживања.

Када су у питању методе, вјештине и технике социјалних истраживања, има се у виду да наука социјалног рада није развила никакве своје посебне методе, па се у научној пракси социјалног рада могу користити све опште научне методе, све опште методе друштвених наука, посебно социологије, као и све посебне методе друштвених и хуманистичких наука. Науци социјалног рада стоје на располагању и опште научне методе, међу којима индукција, дедукција и историјско-дијалектичка метода. Насупрот неким ауторима, Милосављевић анализу и синтезу сматра фазама настајања научног знања. Од општих метода друштвених наука у књизи су обрађене оне које се користе или се могу користити у науци социјалног рада, а посебно: анкета, интервју, систе-матско посматрање, анализа садржаја и статистичке методе.

У дијелу који је посвећен научним анализама и студијама приказане су: монографске или студије случаја, анализе секундарних података, историјска анализа, структурална, узрочна и упоредна анализа, анализа експерименталних података, статистичка анализа и, на крају, научне студије или представљање резултата истраживања, као најкреативнији истраживачки дио. У изради ових студија, примјени метода и провођењу процедура истраживања велике олакшце пружа употреба компјутера, о чему је ријеч у посљедњем поглављу књиге.

Студентима социјалног рада, социјалне политике и сродних усм-јерења књига може послужити као корисно штиво за продубљивање методолошких спознаја, али и за реализацију конкретних истраживања. Ово важи и за оне који су (не)давно окончали студирање, али разумију значај истраживања, како у науци, тако и у пракси савременог социјалног рада и социјалне политике.

У књизи се запажа ауторова отвореност за расправе, критичка промишљања, креативност, а одсуство нуђења рецепата и универзалних рјешења. Треба нагласити да је књига плод озбиљних историјских, тео-ријских и емпи-ријских истраживања и искуства аутора.

У завршетку овог приказа истичем интригантано-оптимистичну визију аутора књиге према којој „разматрање метода и техника које су развијане, усав-ршаване или су се показале најефикаснијим и најпоузданијим у истраживањи-

ма социјалног рада и социјалне политике, може се очекивати да то постане основа за развој методологије истраживања у овим областима“ (Милосављевић, 2013:23).

Такав исход био од изнимне важности, будући да су хеуристички изазован теоријски оквир и ваљана методологија пресудни за развој сваке, па и поменутих наука. Као аутор књиге Основе теорија социјалног рада, а сада и књиге Социјална истраживања, проф. Милосављевић дао је немјерљив допринос у изградњи темељних стубова науке социјалног рада - њеној теорији и методологији.

Јагода Петровић